

PRAVILNO RAVNANJE V PRIHODNJE

UMETNA INTELIGENCA IN TEMELJNE PRAVICE

POVZETEK

3

Ključne ugotovitve in mnenja agencije FRA

5

Varstvo temeljnih pravic – področje uporabe,
ocene učinka in odgovornost

10

Nediskriminacija, varstvo podatkov in dostop
do pravnega varstva: tri horizontalne teme

© Agencija Evropske unije za temeljne pravice, 2021

Razmnoževanje je dovoljeno ob navedbi vira.

Za vsako uporabo ali reprodukcijo fotografij ali drugega gradiva, ki ni zaščiten z avtorskimi pravicami Agencije Evropske unije za temeljne pravice, je treba pridobiti dovoljenje neposredno od imetnikov avtorskih pravic.

Agencija Evropske unije za temeljne pravice ali katera koli oseba, ki deluje v njenem imenu, ne prevzema odgovornosti za morebitno uporabo informacij, navedenih v nadaljevanju.

Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije, 2021

Print	ISBN 978-92-9461-215-1	doi:10.2811/678318	TK-04-20-657-SL-C
PDF	ISBN 978-92-9461-223-6	doi:10.2811/474830	TK-04-20-657-SL-N

Viri fotografij:

Naslovnica: © HQUALITY/Adobe Stock

Stran 1: © Mykola Mazuryk/AdobeStock

Stran 3: © Mimi Potter/AdobeStock

Stran 4: © Sikov/Adobe Stock

Stran 7: © Gorodenkoff/Adobe Stock

Stran 9: © VideoFlow/Adobe Stock

Stran 11: © Monsitj/Adobe Stock

„Umetna inteligenca je odlična, vendar se jo moramo naučiti uporabljati.“
(zasebno podjetje, Španija)

„Preveliko zaupanje v stroj pomeni tveganje.“
(javna uprava, Francija)

Umetna inteligenca se vse bolj uporablja v zasebnem in javnem sektorju, kar vpliva na vsakdanje življenje. Nekateri menijo, da umetna inteligenca pomeni konec človeškega nadzora nad stroji. Drugi menijo, da je to tehnologija, ki bo človeštvu pomagala pri reševanju nekaterih najbolj perečih izzivov. Čeprav ne eno ne drugo ne drži, se pomisleki glede vpliva umetne inteligence na temeljne pravice očitno povečujejo, zato je potreben nadzor nad njeno uporabo s strani akterjev na področju človekovih pravic.

Poročilo agencije FRA *Pravilno ravnanje v prihodnje – umetna inteligenca in temeljne pravice* zagotavlja pregled sedanje uporabe tehnologij, povezanih z umetno inteligenco, v EU in analizira, kako ta vpliva na temeljne pravice. Osredotoča se na primere uporabe na štirih osrednjih področjih – družbene koristi, napovedno policijsko delo, zdravstvene storitve in ciljno trženje.

V tem povzetku so navedena glavna spoznanja, opisana v poročilu.

Opredelitev umetne inteligence

Splošno sprejete opredelitve umetne inteligence ni. Namesto da bi se nanašala na konkretne uporabe, kaže najnovejši tehnološki razvoj, ki zajema raznovrstne tehnologije.

V raziskavi agencije FRA ni bila uporabljena stroga opredelitev umetne inteligence v primerih uporabe, ki jih je navedla v glavnem poročilu. Za razgovore je bila umetna inteligenca opredeljena široko, v povezavi z opredelitvijo, ki jo je pripravila strokovna skupina Evropske komisije na visoki ravni za umetno inteligenco:

„Umetna inteligenca pomeni sisteme, ki z analiziranjem svojega okolja in ukrepanjem (delno samostojnim) za doseganje posebnih ciljev kažejo inteligentno ravnanje. Sistemi umetne inteligence lahko v celoti temeljijo na programski opremi in delujejo v navideznem svetu (npr. glasovni pomočniki, programska oprema za analizo slik, iskalniki, sistemi za prepoznavanje govora in obraza) ali pa so vdelani v strojno opremo (npr. napredni roboti, samostojni avtomobili, brezpilotna letala ali aplikacije za internet stvari).“

*O tej prvotni opredelitvi skupine na visoki ravni za umetno inteligenco je potekala nadaljnja razprava v skupini. Glej Strokovna skupina na visoki ravni za umetno inteligenco (2019), **A definition of AI: Main capabilities and disciplines** (Opredelitev umetne inteligence: glavne zmogljivosti in discipline).*

Kaj zajema raziskava

Agencija FRA je izvedla terenske raziskave v petih državah članicah EU: v Estoniji, na Finskem, v Franciji, na Nizozemskem in v Španiji. Od tistih, ki sodelujejo pri oblikovanju in uporabi sistemov umetne inteligence v ključnih zasebnih in javnih sektorjih, je zbrala informacije o tem, kako obravnavajo zadevna vprašanja v zvezi s temeljnimi pravicami.

V raziskavi, ki je temeljila na 91 osebnih razgovorih, so bile zbrane informacije o:

- namenu in praktični uporabi tehnologij umetne inteligence,
- ocenah, izvedenih ob uporabi umetne inteligence, ter pravnem okviru, ki se uporablja, in nadzornih mehanizmih,
- seznanjenosti z vprašanji temeljnih pravic in morebitnimi zaščitnimi ukrepi ter
- prihodnjih načrtih.

Poleg tega je bil opravljen razgovor z desetimi strokovnjaki, ki so sodelovali pri spremljanju ali opazovanju potencialnih kršitev temeljnih pravic v zvezi z uporabo umetne inteligence, vključno s civilno družbo, pravniki in nadzornimi organi.

Za podrobnejši opis metodologije raziskovanja in vprašanj, zastavljenih v razgovorih, glej Prilogo 1 h glavnemu poročilu, ki je na voljo na [spletnem mestu agencije FRA](#).

„Najpomembnejše je učinkoviteje obravnavati zadeve. Gre za čim učinkovitejšo uporabo vaše delovne sile, ljudi, ki obravnavajo primere.“

(javna uprava, Nizozemska)

„Pri preizkušanju sistema nismo dejansko proučili pravnih vidikov, ampak le, ali je sistem dobičkonosen.“

(zasebno podjetje, Estonija)

Delo agencije FRA na področju umetne inteligence, masovnih podatkov in temeljnih pravic

Poročilo agencije FRA o umetni inteligenci in temeljnih pravicah je glavna publikacija, ki izhaja iz [projekta agencije FRA o umetni inteligenci, masovnih podatkih in temeljnih pravicah](#). Cilj projekta je oceniti pozitivne in negativne posledice novih tehnologij, vključno z umetno inteligenco in masovnimi podatki, za temeljne pravice.

Poročilo temelji na ugotovitvah iz več prejšnjih dokumentov:

- **Tehnologija prepoznavanja obrazov: Temeljne pravice v okviru kazenskega pregona** (2019): v tem dokumentu so opisani in analizirani izzivi na področju temeljnih pravic, ki se pojavljajo, kadar javni organi v živo uporabljajo tehnologijo prepoznavanja obrazov (FRT) za namene kazenskega pregona. Na kratko so predstavljeni tudi ukrepi, ki jih je treba sprejeti za preprečevanje kršitev pravic;
- **Kakovost podatkov in umetna inteligenca – blažitev pristranskosti in napak pri varstvu temeljnih pravic** (2019): v tem dokumentu je poudarjen pomen ozaveščenosti in preprečevanja slabe kakovosti podatkov;
- **#Masovni podatki: Diskriminacija pri odločanju, podprtem s podatki** (2018): v tem tematskem dokumentu je obravnavano, kako se takšna diskriminacija lahko pojavi, predlagane pa so tudi možne rešitve.

Agencija FRA v okviru projekta proučuje tudi izvedljivost proučevanja konkretnih primerov izzivov na področju temeljnih pravic pri uporabi algoritmov za sprejemanje odločitev bodisi s spletnimi poskusi bodisi s simulacijskimi študijami.

Ključne ugotovitve in mnenja agencije FRA

Nove tehnologije so temeljito spremenile način organiziranja in življenja naših življenj. Nove podatkovno vodene tehnologije so spodbudile zlasti razvoj umetne inteligence, vključno z večjo avtomatizacijo nalog, ki jih običajno opravljajo ljudje. Zdravstvena kriza zaradi covid-19 je spodbudila sprejemanje umetne inteligence in izmenjavo podatkov, kar je ustvarilo nove priložnosti, a tudi izzive in grožnje za človekove in temeljne pravice.

Mediji, civilna družba, akademiki, organi za človekove pravice in oblikovalci politik so veliko pozornosti namenili razvoju na področju umetne inteligence. Večina te pozornosti se osredotoča na njegov potencial za podporo gospodarski rasti. Manj pozornosti je bilo namenjeno vprašanju, kako lahko razne tehnologije vplivajo na temeljne pravice. Za zdaj še nimamo veliko empiričnih dokazov o širokem spektru pravic, ki zadevajo umetno inteligenco, ali o zaščitnih ukrepih, potrebnih za zagotovitev, da je uporaba umetne inteligence v praksi v skladu s temeljnimi pravicami.

Evropska komisija je 19. februarja 2020 objavila Belo knjigo o umetni inteligenci – *evropski pristop k odličnosti in zaupanju*. V njej so opisana glavna načela prihodnjega regulativnega okvira EU za umetno inteligenco v Evropi. Bela knjiga ugotavlja, da je ključno, da tak okvir temelji na temeljnih vrednotah EU, vključno s spoštovanjem človekovih pravic – člen 2 Pogodbe o Evropski uniji (PEU).

Poročilo agencije FRA o umetni inteligenci in temeljnih pravicah podpira ta cilj z analizo posledic za temeljne pravice pri uporabi umetne inteligence. Na podlagi konkretnih primerov uporabe umetne inteligence na izbranih področjih se osredotoča na razmere na terenu v smislu izzivov in priložnosti na področju temeljnih pravic pri uporabi umetne inteligence.

Poročilo temelji na 91 razgovorih z uradniki v javni upravi in zaposlenimi v zasebnih podjetjih v izbranih državah članicah EU. Postavljena so jim bila vprašanja o njihovi uporabi umetne inteligence, njihovem zavedanju o vprašanih, povezanih s temeljnimi pravicami, in praksah v zvezi z ocenjevanjem in zmanjševanjem tveganj, povezanih z uporabo umetne inteligence.

Poleg tega je bilo opravljenih deset razgovorov s strokovnjaki, ki se na različne načine ukvarjajo s potencialnimi izzivi umetne inteligence na področju temeljnih pravic. Ta skupina je vključevala javne organe (kot so nadzorni in pregledni organi), nevladne organizacije in odvetnike.

Pravni okvir

Splošni okvir za temeljne pravice*, ki se uporablja za uporabo umetne inteligence v EU, sestavljata Listina EU o temeljnih pravicah (v nadaljnjem besedilu: Listina) in Evropska konvencija o človekovih pravicah.

Pomembni so še številni drugi instrumenti Sveta Evrope in mednarodni instrumenti s področja človekovih pravic. Med njimi so Splošna deklaracija o človekovih pravicah iz leta 1948 in glavne konvencije ZN o človekovih pravicah.**

Poleg tega sekundarno pravo EU za posamezne sektorje, zlasti pravni red EU o varstvu podatkov in nediskriminacijska zakonodaja EU, pomaga varovati temeljne pravice v okviru umetne inteligence. Ne nazadnje se uporabljajo tudi nacionalne zakonodaje držav članic EU.

* Za več informacij glej FRA (2012), *Bring rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union* (Uresničevanje pravic: pregled stanja temeljnih pravic v Evropski uniji), Luxembourg, Urad za publikacije Evropske unije.

** Te glavne konvencije vključujejo: Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah iz leta 1966, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah iz leta 1966, Mednarodno konvencijo o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije iz leta 1965, Konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk iz leta 1979, Konvencijo proti mučenju iz leta 1984, Konvencijo o otrokovih pravicah iz leta 1989, Konvencijo o pravicah invalidov iz leta 2006 in Mednarodno konvencijo o zaščiti vseh oseb pred prisilnim izginotjem iz leta 2006.

Za več informacij o splošnem okviru mednarodnega prava o človekovih pravicah, vključno z mehanizmi izvrševanja, glej npr. De Schutter, O. (2015), *International Human Rights Law: Case, Materials, Commentary*, Cambridge, Cambridge University Press, 2. izdaja.

VARSTVO TEMELJNIH PRAVIC – PODROČJE UPORABE, OCENE UČINKA IN ODGOVORNOST

Upoštevanje polnega obsega temeljnih pravic v zvezi z umetno inteligenco

Uporaba sistemov umetne inteligence vključuje širok spekter temeljnih pravic, ne glede na področje uporabe. Te med drugim vključujejo zasebnost, varstvo podatkov, nediskriminacijo in dostop do pravnega varstva.

Listina je postala pravno zavezujoča decembra 2009 in ima enako pravno veljavnost kot Pogodbi EU. V samo enem besedilu združuje državljanske, politične, ekonomske in socialne pravice. V skladu s členom 51(1) Listine morajo institucije, organi, uradi in agencije Unije spoštovati vse pravice iz Listine. Države članice EU morajo to storiti, ko izvajajo pravo Unije. To velja tudi za umetno inteligenco in katero koli drugo področje.

Delo na terenu v okviru te raziskave kaže, da se v okviru umetne inteligence uporablja veliko različnih sistemov. Analizirane tehnologije vključujejo različne ravni avtomatizacije in kompleksnosti. Razlikujejo se tudi po obsegu in morebitnem vplivu na ljudi.

Ugotovitve agencije FRA kažejo, da uporaba sistemov umetne inteligence vključuje širok spekter temeljnih pravic, ne glede na področje uporabe. Te med drugim vključujejo zasebnost, varstvo podatkov, nediskriminacijo in dostop do pravnega varstva. Vendar je pri obravnavi učinka umetne inteligence v zvezi s temeljnimi pravicami iz razgovorov razvidno, da je področje uporabe pogosto omejeno na posebne pravice.

Pri uporabi umetne inteligence je treba upoštevati širši spekter pravic, odvisno od tehnologije in področja uporabe. Poleg pravic v zvezi z zasebnostjo in varstvom podatkov, enakostjo in nediskriminacijo ter dostopom do pravnega varstva bi lahko upoštevali tudi druge pravice. Med njimi so na primer človekovo dostojanstvo, pravica do socialne varnosti in socialne pomoči, pravica do dobrega upravljanja (večinoma pomembna za javni sektor) in varstvo potrošnikov (zlasti pomembno za podjetja). Glede na kontekst uporabe umetne inteligence je treba upoštevati vse druge pravice, zaščitene z Listino.

MNENJE AGENCIJE FRA ŠT. 1

Pri uvajanju novih politik in sprejemanju nove zakonodaje o umetni inteligenci morajo zakonodajalec EU in države članice v okviru področja uporabe prava EU zagotoviti, da se upošteva celoten spekter temeljnih pravic, kot so določene v Listini in Pogodbah EU. Zadevne politike in zakone morajo spremljati specifični zaščitni ukrepi za temeljne pravice.

Pri tem bi se morale EU in njene države članice opirati na trdne dokaze o vplivu umetne inteligence na temeljne pravice, da bi zagotovile, da se pri omejevanju nekaterih temeljnih pravic spoštujeta načeli nujnosti in sorazmernosti.

Z zakonom je treba zagotoviti ustrezne zaščitne ukrepe za učinkovito zaščito pred samovoljnim poseganjem v temeljne pravice ter za zagotovitev pravne varnosti razvijalcem in uporabnikom umetne inteligence. Prostovoljne sheme za opazovanje in varstvo temeljnih pravic pri razvoju in uporabi umetne inteligence lahko dodatno pomagajo ublažiti kršitve pravic. V skladu z minimalnimi zahtevami pravne jasnosti – kot osnovno načelo pravne države in temeljni pogoj za zagotavljanje temeljnih pravic – mora zakonodajalec pri opredelitvi področja uporabe katerega koli takega prava o umetni inteligenci ravnati skrbno.

Glede na raznolikost tehnologije, ki je zajeta v izraz umetna inteligenca, in pomanjkanje znanja o celotnem obsegu njenega potencialnega učinka na temeljne pravice bo morda treba redno ocenjevati pravno opredelitev izrazov, povezanih z umetno inteligenco.

MNENJE AGENCIJE FRA ŠT. 2

Zakonodajalec EU bi moral razmisliti o uvedbi obveznih ocen učinka, ki zajemajo celoten spekter temeljnih pravic. Te ocene bi morale zajeti zasebni in javni sektor ter se izvesti pred uporabo katerega koli sistema umetne inteligence. V ocenah učinka bi bilo treba upoštevati različno naravo in obseg tehnologij umetne inteligence, vključno z ravno avtomatizacije in kompleksnosti, ter morebitno škodo. Vključevati bi morale osnovne zahteve za pregled, ki se lahko uporabijo tudi za ozaveščanje o potencialnih posledicah za temeljne pravice.

Ocene učinka bi morale temeljiti na uveljavljeni dobri praksi z drugih področij in se redno ponavljati med uporabo, kjer je to primerno. Te ocene bi se morale izvajati pregledno. Njihovi rezultati in priporočila bi morali biti čim bolj javno dostopni. Da bi podprli postopek ocene učinka, bi bilo treba od podjetij in javne uprave zahtevati, da zberejo informacije, potrebne za temeljito oceno morebitnega učinka na temeljne pravice.

EU in države članice bi morale razmisliti o ciljno usmerjenih ukrepih v podporo tistim, ki razvijajo, uporabljajo ali načrtujejo uporabo sistemov umetne inteligence, da bi zagotovile učinkovito izpolnjevanje svojih obveznosti glede ocene učinka na temeljne pravice. Takšni ukrepi bi lahko vključevali financiranje, smernice, usposabljanje ali ozaveščanje. Zlasti, a ne izključno, bi morali biti usmerjeni v zasebni sektor.

EU in države članice bi morale razmisliti o uporabi že razvitih orodij, kot so kontrolni sezname ali orodja za samoocenjevanje, ki so bili razviti na evropski in mednarodni ravni. Med njimi so tista, ki jih je razvila skupina Evropske komisije na visoki ravni za umetno inteligenco.

Uporaba učinkovitih ocen učinka za preprečevanje negativnih učinkov

Predhodne ocene učinka so osredotočene predvsem na tehnična vprašanja. Redko obravnavajo potencialne učinke na temeljne pravice. Razlog za to je pomanjkanje znanja o tem, kako umetna inteligenca vpliva na take pravice.

Uporaba sistemov umetne inteligence vključuje širok spekter temeljnih pravic, ne glede na področje uporabe. V skladu s členom 51(1) Listine morajo države članice EU pri izvajanju prava Unije spoštovati vse pravice iz Listine. V skladu z veljavnimi mednarodnimi standardi, zlasti z vodilnimi načeli Združenih narodov o podjetništvu in človekovih pravicah, bi morala podjetja vzpostaviti „postopek v zvezi s spoštovanjem človekovih pravic, s katerim prepoznajo, preprečujejo in zmanjšajo svoje negativne vplive na človekove pravice ter o njih poročajo“ (načeli 15 in 17). To velja ne glede na njihovo velikost in sektor, zajema pa tudi podjetja, ki se ukvarjajo z umetno inteligenco.

EU je v skladu s svojimi zavezami glede vodilnih načel OZN sprejela številne zakonodajne akte, ki obravnavajo sektorske instrumente, zlasti v okviru obveznosti v zvezi s potrebno skrbnostjo za človekove pravice. Trenutno potekajo razprave o predlogu nove sekundarne zakonodaje EU. Takšna zakonodaja bi od podjetij zahtevala, da izvajajo potrebno skrbnost v zvezi s potencialnimi učinki svojih dejavnosti in dobavnih verig na človekove pravice in okolje. Takšno pravo bi bilo verjetno medsektorsko in bi določalo sankcije za neskladnost, ki bi morale zajemati uporabo umetne inteligence. Glej nedavno poročilo Agencije za temeljne pravice o **podjetništvu in človekovih pravicah – dostop do pravnih sredstev**, ki poziva k izboljšanim horizontalnim pravilom o skrbnosti na področju človekovih pravic za podjetja s sedežem v EU.

Ocene učinka so pomembno orodje za podjetja in javno upravo za ublažitev morebitnega negativnega učinka njihovih dejavnosti na temeljne pravice. Zakonodaja EU v posameznih sektorjih zahteva nekatere oblike ocen učinka, kot so ocene učinka v zvezi z varstvom podatkov v skladu s Splošno uredbo o varstvu podatkov. Številni anketiranci so poročali, da je bila ocena učinka v zvezi z varstvom podatkov izvedena, kot to zahteva zakon. Vendar so bile opravljene v različnih oblikah. Poleg tega se predhodne ocene, kadar se izvajajo, osredotočajo predvsem na tehnične vidike. Redko obravnavajo morebitne učinke na temeljne pravice. Nekateri anketiranci menijo, da se ocene učinka na temeljne pravice ne izvajajo, kadar sistem umetne inteligence ne vpliva negativno ali se zdi, da ne vpliva negativno na temeljne pravice.

Raziskava je pokazala, da je znanje intervjuvancev o temeljnih pravicah – razen varstva podatkov in deloma nediskriminacije – šibko. Vendar večina priznava, da uporaba umetne inteligence vpliva na temeljne pravice. Nekateri anketiranci navajajo, da njihovi sistemi ne vplivajo na temeljne pravice, kar je deloma povezano z nalogami, za katere se uporabljajo sistemi umetne inteligence.

Vsi anketiranci poznajo vprašanja v zvezi z varstvom podatkov. Večina vprašanih se zaveda tudi, da bi lahko bila diskriminacija na splošno težava pri uporabi umetne inteligence. Vendar številni anketiranci še vedno ne razumejo natančnega pomena in uporabnosti pravic, povezanih z varstvom podatkov in nediskriminacijo.

Izsledki raziskav kažejo razlike med zasebnim in javnim sektorjem. Intervjuvanci iz zasebnega sektorja se pogosto manj zavedajo širšega nabora temeljnih pravic, ki bi lahko bile prizadete. Zasebni sektor pozna vprašanja v zvezi z varstvom podatkov. Vendar predstavniki podjetij, ki uporabljajo umetno inteligenco, slabše poznajo druge pravice, kot je nediskriminacija ali dostop do pravic, povezanih s pravosodjem. Nekateri so se v celoti zavedali morebitnih težav. Drugi pa so menili, da so za preverjanje vprašanj v zvezi s temeljnimi pravicami odgovorne njihove stranke.

MNENJE AGENCIJE FRA ŠT. 3

EU in države članice bi morale zagotoviti, da so vzpostavljeni učinkoviti sistemi odgovornosti za spremljanje in po potrebi učinkovito obravnavanje morebitnih negativnih učinkov sistemov umetne inteligence na temeljne pravice. Poleg ocen učinka na temeljne pravice (glej mnenje Agencije za temeljne pravice št. 2) bi morale razmisliti o uvedbi posebnih zaščitnih ukrepov za zagotovitev učinkovitosti sistema odgovornosti. To bi lahko vključevalo zakonsko zahtevo, da se zagotovi dovolj informacij za oceno učinka sistemov umetne inteligence na temeljne pravice. To bi pristojnim organom omogočilo zunanje spremljanje in nadzor nad človekovimi pravicami.

EU in države članice bi morale tudi bolje izkoristiti že vzpostavljene strokovne strukture za nadzor, da bi zaščitile temeljne pravice pri uporabi umetne inteligence. Med njimi so organi za varstvo podatkov, organi za enakost, nacionalne institucije za človekove pravice, varuhi človekovih pravic in organi za varstvo potrošnikov.

Dodatna sredstva bi bilo treba nameniti vzpostavitvi učinkovitih sistemov odgovornosti z izpopolnjevanjem in diverzifikacijo osebja, ki dela za nadzorne organe. To bi jim omogočilo obravnavo zapletenih vprašanj, povezanih z razvojem in uporabo umetne inteligence.

Podobno bi morali imeti ustrezni organi zadostna sredstva, pooblastila in – kar je še pomembnejše – strokovno znanje za preprečevanje in ocenjevanje kršitev temeljnih pravic ter učinkovito podporo tistim, na katerih temeljne pravice vpliva umetna inteligenca.

Olajšanje sodelovanja med ustreznimi organi na nacionalni in evropski ravni lahko pripomore k izmenjavi strokovnega znanja in izkušenj. Pomaga lahko tudi sodelovanje z drugimi subjekti z ustreznim strokovnim znanjem, kot so specializirane organizacije civilne družbe. Države članice bi morale pri izvajanju takšnih ukrepov na nacionalni ravni razmisliti o uporabi razpoložljivih mehanizmov financiranja EU.

enakost, nacionalne institucije za človekove pravice in varuhi človekovih pravic. Raziskava je pokazala, da so se tisti, ki uporabljajo umetno inteligenco ali jo nameravajo uporabljati, glede svoje uporabe umetne inteligence pogosto obrnili na razne organe, kot so organi za varstvo potrošnikov.

Zagotavljanje učinkovitega nadzora in splošne odgovornosti

Podjetja in javne uprave, ki razvijajo in uporabljajo umetno inteligenco, so v stiku z različnimi organi, odgovornimi za nadzor sistemov, povezanih z umetno inteligenco, v okviru svojih pristojnosti in sektorjev. Ti organi vključujejo organe za varstvo podatkov. Vendar tistim, ki uporabljajo umetno inteligenco, ni vedno povsem jasno, kateri organi so odgovorni za nadzor sistemov umetne inteligence.

V skladu z uveljavljenimi mednarodnimi standardi na področju človekovih pravic – na primer s členom 1 Evropske konvencije o človekovih pravicah (EKČP) in členom 51 Listine – morajo države varovati pravice in svoboščine ljudi. Za učinkovito izvajanje morajo države med drugim vzpostaviti učinkovite mehanizme spremljanja in izvrševanja. To velja tudi za umetno inteligenco.

Ugotovitve na ravni spremljanja kažejo, da imajo pomembno vlogo specializirani organi, ustanovljeni v določenih sektorjih, ki so v okviru svojih pristojnosti odgovorni tudi za nadzor umetne inteligence. Ti vključujejo na primer nadzor na področju bančništva ali organe za varstvo podatkov. Razni taki organi bi lahko bili pomembni za nadzor umetne inteligence z vidika temeljnih pravic. Vendar odgovornosti organov v zvezi z nadzorom umetne inteligence mnogim od vprašanih iz zasebnega in javnega sektorja ostajajo nejasne.

Uporaba umetne inteligence s strani javnih uprav se včasih revidira v okviru njihovih rednih revizij. Zasebna podjetja v posameznih sektorjih imajo tudi specializirane nadzorne organe, na primer na področju zdravstvenih ali finančnih storitev, ki preverjajo tudi uporabo umetne inteligence in z njo povezanih tehnologij, na primer v okviru njihovih certifikacijskih shem. Anketiranci iz zasebnega sektorja so izrazili željo po organih, ki bi lahko zagotavljali strokovne nasvete o možnostih in zakonitosti morebitnih uporab umetne inteligence.

V EU je dobro razvit sklop neodvisnih organov, ki so odgovorni za varstvo in spodbujanje temeljnih pravic. Med njimi so organi za varstvo podatkov, organi za

Da bi poiskali smernice, informacije ali odobritev v zvezi z obdelavo osebnih podatkov, so se uporabniki umetne inteligence najpogosteje obrnili na organe za varstvo podatkov. Strokovnjaki, s katerimi so bili opravljeni pogovori, poudarjajo pomen organov za varstvo podatkov za nadzor sistemov umetne inteligence v zvezi z uporabo osebnih podatkov. Vendar ugotavljajo tudi, da imajo organi za varstvo podatkov za to nalogo premalo sredstev in nimajo posebnega strokovnega znanja o vprašanjih umetne inteligence.

Strokovnjaki, vključno s tistimi, ki delajo za nadzorne organe, kot so organi za enakost in organi za varstvo podatkov, se strinjajo, da je treba okrepiti strokovno znanje obstoječih nadzornih organov, da se jim omogoči učinkovit nadzor nad vprašanji, povezanimi z umetno inteligenco. Po mnenju strokovnjakov je to lahko izziv, saj so viri teh organov že izčrpani. Poudarili so tudi pomembno vlogo ustreznih organizacij civilne družbe, specializiranih za področje tehnologije, digitalnih pravic in algoritmov. Te lahko okrepijo odgovornost pri uporabi sistemov umetne inteligence.

NEDISKRIMINACIJA, VARSTVO PODATKOV IN DOSTOP DO PRAVNEGA VARSTVA: TRI HORIZONTALNE TEME

Raziskave kažejo, da uporaba umetne inteligence vpliva na različne temeljne pravice. Poleg specifičnih vidikov, povezanih z okoliščinami, ki različno vplivajo na različne pravice, so teme temeljnih pravic, ki so se pojavile v raziskavi in se večkrat uporabljajo za večino primerov umetne inteligence, med drugim za potrebo po zagotavljanju nediskriminatorne uporabe umetne inteligence (pravica do nediskriminacije), zahtevo po zakoniti obdelavi podatkov (pravica do varstva osebnih podatkov) ter možnost pritožbe zoper odločitve, ki temeljijo na umetni inteligenci, in uporabe pravnih sredstev (pravica do učinkovitega pravnega sredstva in poštenega sojenja).

Glavni temeljni pravici, izpostavljeni v razgovorih, sta varstvo podatkov in nediskriminacija. Poleg tega so se večkrat pojavili učinkoviti načini pritožbe glede uporabe umetne inteligence, povezani s pravico do poštenega sojenja in učinkovitega pravnega sredstva. Naslednja tri mnenja agencije FRA, ki odražajo te ugotovitve, bi bilo treba brati skupaj z drugimi mnenji, ki pozivajo k celovitejšemu priznavanju vseh temeljnih pravic, na katere vpliva umetna inteligenca, in odzivanju nanje.

MNENJE AGENCIJE FRA ŠT. 4

Države članice EU bi morale razmisliti o tem, da bi podjetja in javno upravo spodbudile k oceni potencialno diskriminatornih rezultatov pri uporabi sistemov umetne inteligence.

Evropska komisija in države članice bi morale razmisliti o zagotovitvi sredstev za ciljno usmerjene raziskave o potencialno diskriminatornih učinkih uporabe umetne inteligence in algoritmov. Takšnim raziskavam bi koristila prilagoditev uveljavljenih raziskovalnih metod iz družbenih ved, ki se uporabljajo za odkrivanje morebitne diskriminacije na številnih področjih, od zaposlovanja do profiliranja strank.

Na podlagi rezultatov takih raziskav bi bilo treba razviti smernice in orodja za podporo tistim, ki umetno inteligenco uporabljajo za odkrivanje morebitno diskriminatornih rezultatov.

Posebni zaščitni ukrepi za zagotavljanje nediskriminacije pri uporabi umetne inteligence

Anketiranci so redko omenili, da izvajajo podrobne ocene morebitne diskriminacije pri uporabi umetne inteligence. To kaže na pomanjkanje poglobljenih ocen takšne diskriminacije pri avtomatiziranem sprejemanju odločitev.

Obveznost spoštovanja načela nediskriminacije je določena v členu 2 PEU, členu 10 PDEU (ki Unijo zavezuje k boju proti diskriminaciji iz več razlogov) ter členih 20 in 21 Listine (enakost pred zakonom in nediskriminacija iz različnih razlogov). To načelo z različnimi področji uporabe vsebujejo tudi bolj specifične in podrobnejše določbe v številnih direktivah EU.

Avtomatizacija in uporaba umetne inteligence lahko pomembno povečata učinkovitost storitev in razširita naloge, ki jih človek ne bi mogel opravljati. Vendar je treba zagotoviti, da storitve in odločitve, ki temeljijo

na umetni inteligenci, niso diskriminatorne. V potrditev tega je Evropska komisija nedavno poudarila potrebo po dodatni zakonodaji za zaščito nediskriminacije pri uporabi umetne inteligence v **akcijskem načrtu EU za boj proti rasizmu za obdobje 2020–2025**.

Večina vprašanih se načeloma zaveda, da bi se lahko zgodila diskriminacija. Vendar so to vprašanje redko izpostavili sami. Le malo jih verjame, da bi njihovi sistemi dejansko lahko povzročali diskriminacijo.

Anketiranci so redko omenili tudi podrobne ocene potencialne diskriminacije, kar pomeni, da ni podrobne ocene potencialne diskriminacije.

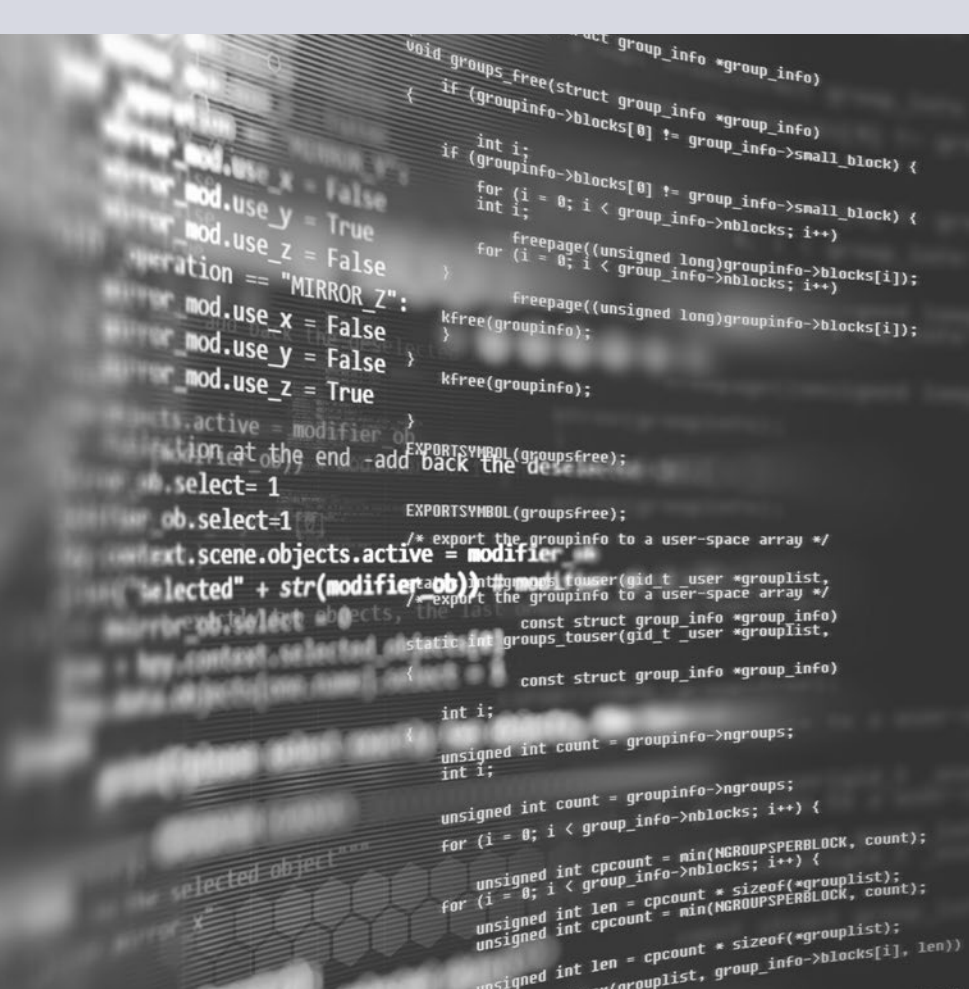
Splošno mnenje je, da se lahko z opustitvijo informacij o zaščitnih lastnostih, kot so spol, starost ali etnična pripadnost, zagotovi, da sistem umetne inteligence ne diskriminira. Vendar to ne drži nujno. Informacije, ki bi lahko kazale na zaščitene značilnosti (merila), ki jih je pogosto mogoče najti v naborih podatkov, bi lahko privedle do diskriminacije.

V nekaterih primerih se lahko sistemi umetne inteligence uporabijo tudi za preskušanje in odkrivanje diskriminatornega ravnanja, ki ga je mogoče kodirati v nabore podatkov. Vendar je zelo malo vprašanih omenilo možnost zbiranja takih informacij o prikrajšanih skupinah, da bi odkrili morebitno diskriminacijo. Ker ni poglobljene analize potencialne diskriminacije pri dejanski uporabi sistemov umetne inteligence, se skoraj ne obravnava in analizira morebitni pozitivni učinek uporabe algoritmov za pravičnejše sprejemanje odločitev. Poleg tega nobeden od anketirancev, ki delajo na področju umetne inteligence, ni omenil uporabe umetne inteligence za odkrivanje morebitne diskriminacije kot pozitivnega rezultata v smislu, da je diskriminacijo mogoče bolje odkriti, če se pri podatkih analizira morebitna pristranskost.

Ker odkrivanje morebitne diskriminacije z uporabo umetne inteligence in algoritmov ostaja izziv, anketiranci pa so to vprašanje obravnavali le na kratko, so za obravnavo tega vprašanja potrebni različni ukrepi. Ti vključujejo zahtevo, da se pri ocenjevanju uporabe umetne inteligence upoštevajo vprašanja, povezana z diskriminacijo, in naložbe v nadaljnje študije morebitne diskriminacije, pri katerih se uporabljajo raznovrstne metode.

To bi lahko vključevalo na primer testiranje diskriminacije. Temeljilo bi lahko na podobnih uveljavljenih metodah za testiranje pristranskosti v vsakdanjem življenju, na primer v zvezi s prijavi za zaposlitev, pri katerih se ime prosilca spremeni tako, da (posredno) določa etnično pripadnost. V zvezi z aplikacijami umetne inteligence bi lahko taki testi vključevali možnost oblikovanja lažnih profilov za spletna orodja, ki se razlikujejo le glede zaščitene lastnosti. Tako se lahko rezultati preverijo z vidika morebitne diskriminacije. Raziskave bi lahko imele koristi tudi od napredne statistične analize za odkrivanje razlik v naborih podatkov v zvezi z zaščitnimi skupinami, zato se lahko uporabijo kot podlaga za raziskovanje morebitne diskriminacije.

Nazadnje, nekateri raziskovalni intervjuji so poudarili, da je rezultate zapletenih algoritmov strojnega učenja pogosto zelo težko razumeti in pojasniti. Zato lahko nadaljnje raziskave za boljše razumevanje in pojasnjevanje takih rezultatov (t. i. razložena umetna inteligenca) pripomorejo tudi k boljšemu odkrivanju diskriminacije pri uporabi umetne inteligence.

MNENJE AGENCIJE FRA ŠT. 5

Evropski odbor za varstvo podatkov (EOVP) in Evropski nadzornik za varstvo podatkov (ENVP) bi morala razmisliti o zagotavljanju dodatnih smernic in podpore za učinkovito izvajanje določb Splošne uredbe o varstvu podatkov, ki se neposredno uporabljajo za uporabo umetne inteligence za zaščito temeljnih pravic, zlasti v zvezi s pomenom osebnih podatkov in njihovo uporabo v umetni inteligenci, vključno v naborih podatkov za usposabljanje o umetni inteligenci.

Obstaja visoka stopnja negotovosti glede pomena avtomatiziranega odločanja in pravice do človeškega pregleda, povezanega z uporabo umetne inteligence in avtomatiziranega odločanja. EOVP in ENVP bi morala zato razmisliti tudi o nadaljnji pojasnitvi pojmov „avtomatizirano odločanje“ in „človeški pregled“, kadar sta navedena v zakonodaji EU.

Poleg tega bi morali nacionalni organi za varstvo podatkov zagotoviti praktične smernice o tem, kako se določbe o varstvu podatkov uporabljajo za uporabo umetne inteligence. Take smernice bi lahko vključevale priporočila in kontrolne sezname, ki temeljijo na konkretnih primerih uporabe umetne inteligence, da se podpre skladnost z določbami o varstvu podatkov.

Več smernic o varstvu podatkov

Potrebna je večja jasnost glede področja uporabe in pomena pravnih določb o avtomatiziranem sprejemanju odločitev.

Varstvo podatkov je ključno za razvoj in uporabo umetne inteligence. Člen 8(1) Listine in člen 16(1) PDEU določata, da ima vsakdo pravico do varstva svojih osebnih podatkov. Splošna uredba o varstvu podatkov in direktiva o varstvu podatkov pri preprečevanju, odkrivanju in preiskovanju kaznivih dejanj (Direktiva (EU) 2016/680) podrobneje opredeljujeta to pravico in vključujeta številne določbe, ki se uporabljajo za uporabo umetne inteligence.

Anketiranci so navedli, da večina sistemov umetne inteligence, ki jih uporabljajo, uporablja osebne podatke, kar pomeni, da je varstvo podatkov prizadeto na več načinov. Vendar se v nekaterih primerih rabe po mnenju anketirancev ne uporabljajo osebni podatki ali se uporabljajo samo anonimizirani podatki, zato se zakonodaja o varstvu podatkov zanje ne bi uporabljala. Če se uporabljajo osebni podatki, se uporabljajo vsa načela in določbe v zvezi z varstvom podatkov.

V tem poročilu je izpostavljeno pomembno vprašanje, povezano z varstvom podatkov, ki je pomembno tudi za druge temeljne pravice v zvezi z avtomatiziranim odločanjem. Raziskava Eurobarometra je pokazala, da samo 40 % Evropejcev ve, da lahko vplivajo na avtomatizirano sprejemanje odločitev. Zavedanje

o tej pravici je precej večje pri tistih, ki delajo z umetno inteligenco – večina vprašanih je to vprašanje izpostavila. Vendar so številni anketiranci, vključno s strokovnjaki, trdili, da je potrebna večja jasnost glede področja uporabe in pomena pravnih določb o avtomatiziranem sprejemanju odločitev.

Na področju družbenih koristi so anketiranci omenili le en primer popolnoma avtomatiziranih odločitev, ki temeljijo na pravilih. Vse druge uporabe, ki jih omenjajo, pregledajo ljudje. Anketiranci v javni upravi so poudarili, kako pomembno je, da vse odločitve pregledajo ljudje. Vendar so redko opisali, kaj tak pregled dejansko vključuje in kako so bile pri pregledu rezultatov sistemov umetne inteligence uporabljene druge informacije.

Anketiranci se resda ne strinjajo glede tega, ali veljavna zakonodaja zadostuje ali ne, vendar so mnogi pozvali k bolj konkretni razlagi zdajšnjih pravil o varstvu podatkov v zvezi z avtomatiziranim odločanjem, kot je določeno v členu 22 Splošne uredbe o varstvu podatkov.

**Učinkovit dostop do pravnega varstva
v zadevah, ki vključujejo odločitve na podlagi
umetne inteligence**

**Da bi lahko učinkovito izpodbijali odločitve,
ki temeljijo na uporabi umetne inteligence,
morajo ljudje vedeti, da se umetna inteligenca
uporablja ter kako in kje se lahko pritožijo.
Organizacije, ki uporabljajo umetno inteligenco,
morajo biti sposobne pojasniti svoj sistem
umetne inteligence in odločitve na podlagi
umetne inteligence.**

Dostop do pravnega varstva je tako proces kot cilj in je ključen za posameznike, ki želijo izkoristiti druge procesne in materialne pravice. Zajema številne temeljne človekove pravice, med drugim pravico do poštenega sojenja in učinkovitega pravnega sredstva v skladu s členoma 6 in 13 EKČP ter členom 47 Listine. V skladu s tem pojem dostopa do sodnega varstva države zavezuje, da vsakemu posamezniku zagotovijo pravico, da se obrne na sodišče ali, v nekaterih okoliščinah, na organ za alternativno reševanje sporov, da pridobi pravno sredstvo, če se ugotovi, da so bile kršene njegove pravice.

V skladu s temi standardi mora imeti žrtev kršitve človekovih pravic, ki je posledica razvoja ali uporabe sistema umetne inteligence s strani javnega ali zasebnega subjekta, dostop do pravnega sredstva pred nacionalnim organom. V skladu z zadevno sodno prakso iz člena 47 Listine in člena 13 EKČP mora biti pravno sredstvo „učinkovito v praksi in pravu“.

V ugotovitvah raziskav so opredeljeni naslednji temeljni pogoji za učinkovitost pravnega sredstva v praksi v primerih, ki vključujejo sisteme umetne inteligence, in njihov vpliv na temeljne pravice: vsakdo se mora zavedati, kdaj se umetna inteligenca uporablja, ter biti obveščen o tem, kako in kje se lahko pritoži. Organizacije, ki uporabljajo umetno inteligenco, morajo zagotoviti, da je javnost obveščena o njihovem sistemu umetne inteligence in o odločitvah, ki temeljijo na njem.

Ugotovitve kažejo, da je razlaga sistemov umetne inteligence in njihovega nestrokovnega odločanja lahko zahtevna. Pravice intelektualne lastnine lahko ovirajo zagotavljanje podrobnih informacij o delovanju algoritma. Poleg tega so nekateri sistemi umetne inteligence zapleteni. Zato je težko zagotoviti smiselne informacije o delovanju sistema in s tem povezanih odločitvah.

Da bi rešila to težavo, so se nekatera podjetja, s katerimi so bili opravljeni razgovori, izogibala uporabi zapletenih metod za sprejemanje nekaterih odločitev, saj teh odločitev ne bi mogla obrazložiti. Namesto tega za isto težavo uporabljajo preprostejše metode za analizo podatkov, da bi dosegle določeno razumevanje glavnih dejavnikov, ki vplivajo na nekatere rezultate. Nekateri anketiranci iz zasebnega sektorja so opozorili na prizadevanja za postopno izboljšanje njihovega razumevanja tehnologije umetne inteligence.

MNENJE AGENCIJE FRA ŠT. 6

Zakonodajalec EU in države članice bi morali posameznikom zagotoviti učinkovit dostop do pravnega varstva v primerih, ki vključujejo odločitve na podlagi umetne inteligence.

Za zagotovitev dostopnosti razpoložljivih pravnih sredstev v praksi bi lahko zakonodajalec EU in države članice razmislili o uvedbi pravne obveznosti za javno upravo in zasebna podjetja, ki uporabljajo sisteme umetne inteligence, da bi tistim, ki iščejo informacije o pravnih sredstvih, zagotovili informacije o delovanju svojih sistemov umetne inteligence. To vključuje informacije o tem, kako ti sistemi umetne inteligence sprejemajo avtomatizirane odločitve. Ta obveznost bi pripomogla, da se doseže enakost orožij, kadar posamezniki iščejo pravico. Podprla bi tudi učinkovitost zunanjega spremljanja sistemov umetne inteligence in nadzora nad človekovimi pravicami v okviru teh sistemov (glej mnenje agencije FRA št. 3).

Glede na težave pri pojasnjevanju zapletenih sistemov umetne inteligence bi morala EU skupaj z državami članicami razmisliti o oblikovanju smernic v podporo prizadevanjem za preglednost na tem področju. Pri tem bi se morali opirati na strokovno znanje nacionalnih organov za človekove pravice in organizacij civilne družbe, ki delujejo na tem področju.

V tem povzetku so navedene glavne ugotovitve iz poročila Agencije za temeljne pravice *Getting the future right – Artificial intelligence and fundamental rights in the EU (Pravilno ravnanje v prihodnje – umetna inteligenca in temeljne pravice)*. Glavno poročilo je na voljo na spletnem mestu agencije FRA.

SPODBUJANJE IN VARSTVO VAŠIH TEMELJNIH PRAVIC V EU

V poročilu agencije FRA o umetni inteligenci in temeljnih pravicah so navedeni konkretni primeri, kako podjetja in javne uprave v EU uporabljajo umetno inteligenco ali jo poskušajo uporabljati. Osredotoča se na štiri osrednja področja – družbene koristi, napovedno policijsko delo, zdravstvene storitve in ciljno trženje. Poročilo obravnava morebitne posledice za temeljne pravice in analizira, kako se te pravice upoštevajo pri uporabi ali razvoju aplikacij umetne inteligence.

V tem povzetku so navedena glavna spoznanja iz poročila. Prispevajo lahko k prizadevanjem EU in držav članic pri oblikovanju politik za ureditev uporabe orodij umetne inteligence v skladu s človekovimi in temeljnimi pravicami.

FRA – AGENCIJA EVROPSKE UNIJE ZA TEMELJNE PRAVICE
Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Dunaj – Avstrija
Tel. +43 158030-0 – Faks +43 158030-699

fra.europa.eu

[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
twitter.com/EURightsAgency
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)

Urad za publikacije
Evropske unije